

<https://doi.org/10.70265/ASJT5581>

ОТБРАНАТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В УСЛОВИЯТА НА ПРЕДСКАЗУЕМА НЕПРЕДСКАЗУЕМОСТ

Моника Панайотова

THE DEFENSE OF THE EUROPEAN UNION IN THE CONTEXT OF PREDICTABLE UNPREDICTABILITY

Monika Panayotova

Резюме: Публикацията има за цел да покаже как ЕС избира пътя на споделена, но не и обща сигурност и отбрана, фокусирайки се върху европейската отбранителна индустрия, но не и върху задълбочаването на военнополитическото сътрудничество и интеграция, необходимо за справяне в условията на предсказуема непредсказуемост. Използвайки мултидисциплинарен подход, методите на „мисловните карти“ и „ефективното осъществяване“, анализът представя множеството инициативи в сферата на европейската отбрана и прави препоръки за изграждане на ефективен Европейски съюз за отбрана със стратегическа и военна автономия.

Ключови думи: ОПСО; европейска отбранителна индустрия; военно-политическа интеграция; каузалност; предприемачество; Готовност 2030; ЕС-НАТО; теория за ефективното осъществяване

Summary: The article aims to show how the EU is choosing the path of shared, but not common, security and defense, focusing on the European defense industry, but not on deepening the military-political cooperation and integration necessary to cope with predictable unpredictability. Using a multidisciplinary approach, mind mapping and effectuation methods, the analysis presents the numerous initiatives in the field of European defense and makes recommendations for building an effective European Defense Union with strategic and military autonomy.

Keywords: CSDP; European defense industry; military-political integration; causality; entrepreneurship; Readiness 2030; EU-NATO; effectuation theory

УВОД

Високият интензитет на промени в средата за сигурност, свързани с комплексни по своя характер предизвикателства, нестабилност в

източното и южното съседство на Европейския съюз (ЕС), геополитическо напрежение и геоикономическа конфронтация, както и с появата на нови технологии, откриващи нови бойни полета, изправят Съюза пред необходимостта да преодолява рискове и заплахи, предполагащи подход от 360 градуса.

В тази връзка, настоящата разработка има за цел да постави във фокуса на внимание отбраната на ЕС в условията на предсказуема непредсказуемост.

Публикацията е навременна, тъй като е в унисон с:

- Приоритетите на настоящото датско председателство на Съвета на ЕС (юли-декември 2025 г.) за „една сигурна Европа и една конкурентоспособна Европа“, чиято шестмесечна програма е озаглавена „силна Европа в един променящ се свят“ (Danish Presidency, 2025);

- Програмата на „Председателското Трио“ – Полша, Дания и Кипър (1 януари 2025 г. – 30 юни 2026 г.), в която една от ключовите теми е: „Силна и сигурна Европа, отнасяща се до външните действия, сигурността и отбраната, миграцията и защитата на границите, разширяването на ЕС и вътрешните му реформи“ (Polish Presidency, 2024);

- Съвместната декларация на трите законодателни институции на ЕС, съдържаща седем ключови политически цели за Съвета, Европейския парламент (ЕП) и Европейската комисия (ЕК), първата от които е: „поставяне началото на нова ера за европейската отбрана и сигурност“ (Council of the European Union, 2025a);

- Доклада на високо равнище относно бъдещето на единния пазар, изготвен от Енрико Лета и одобрен от Европейския съвет, „Нещо много повече от пазар“, в който се отбелязва, че в новия свят, характеризиращ се с дълбока и системна нестабилност, бъдещето на ЕС не може да пренебрегне необходимостта от гарантиране на сигурността на европейските граждани. Това ще доведе до по-взискателни позиции и решения в областта на отбраната и даване на по-голяма тежест на компонента „сигурност и отбрана“ (Letta, 2024);

- Събитията в геополитически и геоикономически план и стремежа на ЕС да бъде способен до 2030 г. да се отбранява, чрез изграждане на много по-силна европейска отбранителна промишленост;

- Предстоящите дебати за следващата Многогодишна финансова рамка (2028-2034) и приоритетността, която се очаква да бъде дадена в новия европейски бюджет на въпросите на сигурността и отбраната.

В опит да бъде доказана хипотезата, че в настоящите условия на непредсказуемост, ЕС избира пътя на споделена, но не и на обща сигурност и отбрана, фокусирайки се върху европейската отбранителна индустрия, но не и върху задълбочаването на военнополитическото

сътрудничество и интеграция, публикацията представя инициативите от 2025 г. с хоризонт до 2030г. в сферата на европейската отбрана – Бялата книга за европейската отбранителна готовност до 2030 г., плана за превъоръжаване на Европа „Готовност 2030“ и Пътната карта: „Запазване на мира – пътна карта за отбранителна готовност до 2030 г.“ за укрепване на европейските отбранителни способности.

За целите на анализа са използвани интердисциплинарен подход, методите на „мисловните карти“ и „ефективното осъществяване“. В публикацията са приложени също методите на анализ и синтез на първични и вторични източници на информация, вторичен анализ на данни, обобщение.

В условията на динамично променяща се среда за сигурност, продължителна война на територията на Европа и на транзакционна външна политика, водена от ключов съюзник в НАТО, разработката разглежда каузалния подход на ЕС. Успоредно напомня за далновидната визия на архитекта на европейската интеграция – Жан Моне относно Европейската отбранителна общност, и представя в политологичното анализаторско зрително поле друг възможен подход – теорията за „ефективното осъществяване“, заимствана от предприемаческата екосистема и предоставяща рамка за преодоляване на предизвикателствата при висока непредвидимост.

Публикацията и изводите, свързани с нея, е своеобразен „будилник“ за историческия шанс, който имат вземащите решение на национално и европейско ниво за изграждане на ефективен Европейски съюз за отбрана със стратегическа и военна автономия, който да позволи на Съюза да бъде един от полюсите в многополюсния свят, да бъде антикрехък и да създава, а не да предвижда бъдещето.

1. СПОДЕЛЕНА, НО НЕ И ОБЩА СИГУРНОСТ И ОТБРАНА НА ЕС

През 2025 г. в своя традиционен доклад за „Глобалните рискове“, Световният икономически форум очертава множество глобални рискове и призовава за спешни действия с цел проактивна подготовка за бъдещи сътресения в глобален мащаб. Тазгодишното издание разкрива все по-фрагментиран глобален пейзаж, в който ескалиращите геополитически, екологични, социални и технологични предизвикателства заплашват стабилността и прогреса. До 2 години (т.е. до 2027 г.) са очертани като рискове нарастващата геоикономическа конфронтация и въоръженото насилие от страна на държавите. Като най-неотложни заплахи са посочени невярната информация и дезинформацията, както и кибер шпионажът и кибер атаките. Поляризацията в обществото, неравенствата, ерозията на човешките права и/или гражданските свободи, както и недоброволната

миграция остават също висок риск. Екстремните метеорологични явления и замърсяването също са посочени сред първите десет предизвикателства до 2027 г. В по-дългосрочна, десетгодишна перспектива (до 2035 г.) доминират екологичните рискове, особено екстремните климатични явления и разрушаването на екосистемите, загубата на биоразнообразие и недостиг на природни ресурси. Рисковете, свързани с дезинформацията, кибер войната, злоупотребата с изкуствения интелект и напреднали технологии нарастват също значително. Дългосрочните социални рискове като обществена поляризация и неравенства продължават да съществуват. В резултат, очакванията са глобалното сътрудничество да отслабне още повече, което ще увеличи риска от фрагментиран и нестабилен световен ред (World Economic Forum, 2025).

Правейки анализ на средата за сигурност в процеса на подготовка на своята пътна карта за отбранителна готовност до 2030г., ЕС констатира също необходимостта от спешни действия заради нарастващите опасности и постоянно променящата се картина на заплахите.

Подобно на един от бившите заместник генерални секретари на НАТО – посланик Александър Вершбоу, който споделя, че Алиансът „няма лукса да избира между различните предизвикателства“ на юг и изток, което налага военна трансформация и 360-градусов обхват (Baig, 2024), ЕС също подчертава, че Европа трябва да подходи към подготовката си с хоризонт 360°, като отчита предизвикателствата в глобалната среда (European Commission, 2025c). Този подход предполага готовност за всякакъв вид заплахи и предизвикателства, от всякакво географско направление, от всякакъв вид играчи на международната сцена, от всякакъв характер и вид (конвенционални, неконвенционални, кибер, хибридни и т.н).

Милитаризирането на икономиката на Русия и нарастващата ѝ агресия, чрез водената от нея пълно мащабна война с Украйна и упражняваните, спрямо държавите-членки на ЕС, хибридни атаки – от кибернападения до нарушения във въздушното пространство са очертани като водеща и дългосрочна заплаха пред сигурността на Европа. ЕС подчертава, че международният правов ред е подложен на изпитания. Той акцентира, че стратегическата конкуренция се засилва в неговото непосредствено и по-широко съседство, както и далеч отвъд него. От Газа и Близкия изток до няколко латентни или открити конфликти в Африка, от нарастващото напрежение в Азиатско-тихоокеанския регион до Арктика, точките на напрежение в световен план се множат. Във въведението към пътната карта се отбелязва, че авторитарните държави все повече се намесват в европейските общества и икономики, докато традиционните съюзници и партньори

пренасочват вниманието си към други региони на света. Ситуацията се усложнява с наличието и на хоризонтални заплахи като тероризма, разпространението на оръжия за масово унищожение и последиците за сигурността от изменението на климата (European Commission, 2025c).

Базирайки се на гореизложеното, следва да бъде отбелязано, че в условията на предсказуема непредсказуемост, ЕС има два пътя пред себе си – или да продължава да прави опити да реагира на комплексните промени в средата за сигурност и да се адаптира под натиска на събитията и външните очаквания, или да използва историческия шанс, който има пред себе си и да направи еволюционна крачка в своята политическа и военна интеграция, стремейки се да задава посоката на събитията.

Наличието на война на Стария континент, породена от агресията на Русия срещу Украйна през 2022 г. и нестабилността както в източното, така и в южното съседство на ЕС, водят до много по-сходен прочит сред държавите-членки на заплахите и предизвикателствата пред европейската сигурност и отбрана. Усещането за спешност и необходимостта от преодоляване на дефицита на способности увеличава склонността им да си партнират в съвместни проекти и да поставят високо в политическия дневен ред „укрепването на отбранителната готовност и капацитет на ЕС и увеличаването на разходите и инвестициите в областта на отбраната” (Европейски съвет, 2024a). През 2024 г. общите разходи за отбрана на ЕС достигат 343 млрд. евро, като 106 млрд. евро от тях са за инвестиции. Това означава увеличение с 19% в сравнение с 2023 г. и с 37% в сравнение с 2021 г. През 2025 г. разходите за отбрана на държавите членки се очаква да достигнат приблизително 381 млрд. евро (Европейски съвет, 2025b). В предложението на ЕК за следващия европейски бюджет за „една по-силна Европа“ – Многогодишната финансова рамка (2028-2034) са предвидени 5 пъти по-голям обем средства за европейска отбрана и 10 пъти повече за военна мобилност. Така нареченият Европейския фонд за конкурентоспособност предвижда 131 млрд. евро за „прозореца“ в него, посветен на отбрана и космос (European Commission, 2025a).

Разширяващата се роля на Европейската комисия в сътрудничеството в областта на отбранителната индустрия, финансирането и формирането на капацитет позиционира Европейския фонд за отбрана и проектите за военна мобилност като ключов двигател, който тласка ЕС към по-интегриран Европейски съюз за отбрана (Håkansson, 2021).

В допълнение обществените нагласи също създават подходяща публична среда за развитие на отбраната на ЕС. Съгласно проучването на общественото мнение „Евробарометър“, публикувано през м. май 2025 г. и обхващащо периода март-април 2025 г., се наблюдават най-

високите нива на подкрепа на европейските граждани от 2004 г. насам за обща политика за сигурност и отбрана (ОПСО) между държавите-членки на ЕС – 81 %. Почти девет от десет европейци (88 %) са съгласни, че трябва да има повече сътрудничество, основано на правила, между страните и регионите по света. 78 % от европейците са загрижени за отбраната и сигурността на ЕС през следващите пет години, като според тях, ЕС трябва да предприеме приоритетно мерки в средносрочен план в областта на сигурността и отбраната (39 %) (Standard Eurobarometer, 2025).

Гореизложеното създава предпоставки за случване на сценария „обща отбрана и сигурност“, който в документа за размисъл относно бъдещето на европейската отбрана, допълващ Бялата книга за Бъдещето на Европа от 2017г., предвижда използване на пълния потенциал на Лисабонския договор и реална солидарност, взаимопомощ и обща отбрана, както е предвидено в Договора и в частност чл. 42. При този сценарий страните от ЕС се предполага да поемат по-големи ангажменти за общата си сигурност, а защитата на Европа да се превърне в споделена отговорност на ЕС и НАТО. Съгласно сценария ЕС може да участва във важни операции в областта на сигурността и отбраната, подкрепен от по-високо ниво на интеграция на силите за отбрана на държавите членки (Европейска комисия, 2017).

Мнозинството от страните-членки, както и ЕК с новите си предложения за укрепване на европейската отбранителна индустрия и европейския стълб на НАТО, избират по-скоро пътя към втория сценарий за „споделена сигурност и отбрана“, където, обаче, ЕС допълва усилията на държавите членки, а те от своя страна обединяват някои финансови и оперативни активи с цел засилване на солидарността в областта на отбраната.

На срещата на върха на НАТО в Хага през 2025 г., страните-членки поемат ангажимент да инвестират 5 % от брутният си вътрешен продукт (БВП) годишно в разходи, свързани с отбраната и сигурността. Те ще отпускат най-малко 3,5 % от БВП годишно въз основа на договорената дефиниция за разходите за отбрана на НАТО до 2035 г., за да финансират основните отбранителни нужди и да постигнат целите на НАТО за изграждане на способности. Те ще отчитат до 1,5 % от БВП годишно, за да защитят критичната инфраструктура и мрежите, да осигурят гражданска готовност и устойчивост, да внедряват иновации и да укрепят отбранителната промишлена база (НАТО, 2025).

Трите стъпки, които предприема Съюзът през 2025 г., са свързани с изготвянето на Бяла книга за европейската отбранителна готовност до 2030 г., допълнена с плана „Готовност 2030 (ReArm Europe/Readiness 2030)“ и Пътната карта за укрепване на европейските отбранителни

способности, озаглавена: „Запазване на мира – пътна карта за отбранителна готовност до 2030 г.“. И трите са реакция както на войната между Русия и Украйна от 2022 г. и изразените притеснения, че дори конфликтът да приключи заплахата за сигурността на Европа няма да отминее, така и на поведението на американския президент и на неговата администрация.

След като определя критичните пропуски в способностите на държавите-членки на ЕС, Бялата книга за Европейската отбрана има за цел да превъоръжи Европа до 2030 г., като позволи на индустрията да произвежда бързо и ефективно и да улесни бързото разполагане на военни части и ресурси в целия ЕС.

Седемте области, в които са идентифицирани значителни липси на капацитет и начина за тяхното преодоляване са, както следва: 1) Противовъздушна и противоракетна отбрана чрез интегриран щит срещу всички въздушни заплахи (ракети, самолети, безпилотни летателни апарати) с интеграция към системите за командване и управление на НАТО; 2) Артилерийски системи чрез изграждане на модерни оръжейни системи със съвременна артилерия и прецизни ракети с голям обseg; 3) Боеприпаси и ракети чрез осигурени стратегически резерви и индустриални мощности за бързо и навременно попълване на липсите; 4) Дрoнове и системи за борба с дрoнове чрез изграждане на широк набор от безпилотни системи (въздушни, наземни, надводни, подводни) с автономни възможности за противодействие и средства за тяхното неутрализиране; 5) Военна мобилност чрез изграждане на транспортна мрежа в целия ЕС, позволяваща бързо придвижване на войски и оборудване; 6) Изкуствен интелект (ИИ), квантова, кибер и електронна война чрез изграждане на съвременни системи за контрол на електромагнитния спектър и провеждане на кибероперации; 7) Стратегически средства и защита посредством стратегически въздушен транспорт, зареждане във въздуха, морско наблюдение, космос, бойни способности и гранична сигурност (European Commission, 2025b).

Документът поставя акцент върху необходимостта държавите-членки да започнат да харчат заедно, по по-добър и европейски начин, което е свързано с реализацията на съвместни инвестиции в критични способности, съвместно възлагане на обществени поръчки, постигане на икономии от мащаба, по-добра съвместимост, по-малка фрагментираност и намаляване на зависимостта от трети страни. Специален фокус на внимание е отделен както на развитието на европейската иновативна отбранителна промишлена база и иновативни технологии за възпиране, така и на опростяване на законодателството в областта на отбраната, възможностите за финансирането ѝ, подготовката за най-лошия възможен сценарий пред сигурността в

Европа и преодоляване на комплексните предизвикателства чрез стратегически партньорства.

Бялата книга бе допълнена с плана на Европейската комисия „Готовност 2030 (Превъоръжаване на Европа/ReArm Europe/Readiness 2030)“ и от Пътната карта за укрепване на европейските отбранителни способности, озаглавена: „Запазване на мира – пътна карта за отбранителна готовност до 2030 г.“.

Планът за превъоръжаване на Европа стимулира публичните и частните инвестиции чрез активно включване на Европейската инвестиционна банка (ЕИБ) и частен капитал, и дава на страните-членки на ЕС лостове за увеличаване на разходите им за отбрана и по-голяма финансова гъвкавост за укрепване на производството и закупуването на отбранителни способности.

Той предвижда 800 млрд. евро инвестиции, които следва да бъде отбелязано, че са заемни средства, от които могат да се възползват държавите-членки по две направления. Първото е свързано с 650 млрд. евро, за което е предвидена националната клауза за дерогация, даваща възможност на държавите да извадят от формулата за фискална дисциплина максимум 1,5 % от БВП за период от четири години. Повече от половината държави-членки (Белгия, България, Чехия, Дания, Германия, Естония, Гърция, Хърватия, Латвия, Литва, Унгария, Полша, Португалия, Словения, Словакия и Финландия) вече са направили координирано искане за задействане на националната клауза за дерогация относно Пакта за стабилност и растеж за периода 2025-2028 г. (Съвет на Европейския съюз, 2025a). Второто е свързано с инструмента Действия в областта на сигурността за Европа (SAFE), който е в размер на 150 млрд. евро заемни средства, гарантирани от европейския бюджет за две категории отбранителни продукти¹. За да се гарантират икономии от мащаба и оперативна съвместимост, и за да се намали евентуалната разпокъсаност на европейската отбранителна промишленост, държавите-членки получатели се очаква да провеждат общи обществени поръчки, включващи най-малко две участващи държави, за да отговарят на условията за отпускане на заемите, като Украйна и държавите от Европейско икономическо пространство (ЕИП) – Европейската асоциация за свободна търговия (ЕАСТ) също ще бъдат третираны при същите условия като държавите-членки. Те не

---

¹ 1) боеприпаси и ракети; артилерийски системи, включително способности за прецизен дълбочинен удар; способности за наземни бойни действия и техните спомагателни системи, включително оборудване за войници и пехотни оръжия; защита на критична инфраструктура; кибернетична среда; военна мобилност, включително мерки за противодействие на мобилността; 2) системи за противовъздушна и противоракетна отбрана; морски повърхностни и подводни способности; безпилотни летателни апарати и системи против безпилотни летателни апарати; стратегически спомагателни способности, като например, но не само, стратегически въздушен транспорт, зареждане във въздуха и системи C4ISTAR, както и космически активи и услуги; защита на космическите активи; изкуствен интелект и електронна война. (Съвет на Европейския съюз, 2025b)

само ще могат да участват в общи обществени поръчки, но и ще могат да закупуват от собствените си промишлени отрасли (Съвет на Европейския съюз, 2025b).

Пътната карта за отбранителна готовност до 2030 г. е в отговор на изискванията на Европейския съвет за конкретни цели и индикатори за преодоляване на недостига на способности, които са отразени на Фиг. 1. В пътната карта се предлагат приоритетно четири първоначални европейски водещи междусекторни инициативи за готовност: 1) Европейска инициатива за защита от дронаве, 2) Бдителност по източния фланг, 3) Европейски въздушен щит и 4) Европейски космически щит. Те са отворени за всички държави-членки и освен отбрана ще спомагат за укрепване на капацитета свързан със защитата на инфраструктурата, управлението на границите и вътрешната сигурност (European Commission, 2025c).

Поставен е акцент и върху изграждането на силна, устойчива и технологично иновативна отбранителна промишлена база на ЕС чрез гарантиране устойчивостта на веригите на доставки в областта на отбраната (вкл. чрез намаляване на критичните зависимости от суровини и материали) и чрез използване на пълния потенциал на иновации в областта на отбраната.

Следващ акцент е поставен върху стимулиране на инвестициите в отбраната чрез увеличаване на производството и постигане на икономии от мащаба, както и чрез изграждане до 2030 г. на общоевропейски пазар за отбрана и отбранителна техника, който да бъде интегриран и с опростени правила и процедури посредством законодателен Сборен пакет от мерки за отбранителната готовност – т.нар. „Омнибус”.

Укрепването на европейската отбрана е показано, че преминава и през подкрепа за Украйна, включване на украинската отбранителна индустрия в тази на ЕС и заимстване на пример от реорганизацията на военнопромишления комплекс и наваксването със способностите на Киев.

В пътната карта също така се определят планове за създаване на общоевропейско пространство за военна мобилност до 2027 г. с фокус върху четирите приоритетни транспортни коридора (Северен, Централно-северен, Централно-южен и Източен коридор), както и на коалиции за отбранителни способности, работещи приоритетно върху дефицита от: противовъздушна и противоракетна отбрана; стратегически спомагателни способности; военна мобилност; артилерийски системи; киберзаплахи, ИИ и електронна война; ракети и боеприпаси; дронаве и системи за противодействие на дронаве; наземни бойни действия и морски бойни действия (Европейска комисия, 2025a).

Огромният обем от инициативи от една страна показва желанието на Съюза да се адаптира към новата действителност и да действа максимално бързо, мобилизирайки ресурси за покриване на дефицитите в отбранителните си способности, очертани в Бялата книга и заложи в пътната карта. Въпреки своите позитиви, че се случва такова осезаемо пробуждане в сферата на отбраната, видно от гореизложеното е, че то по-скоро е по посока на европейската отбранителна индустрия.

От гледна точка обаче на стремежа на ЕС да бъде в състояние да играе пълната си роля на международната сцена, превръщайки се в играч с глобална стратегическа отговорност в областта на сигурността, преходът от икономическа интеграция към по-високо ниво на военнополитическо сътрудничество е естествен и необходим (Берчев, 2022, с. 7).

Думите *„Нашата позиция не следва да представлява реакция на американските изисквания, нито пък израз на страх спрямо Москва, а конструктивна позиция, която сама по себе си би могла да бъде взета, независимо от обстоятелствата и без позоваване на американските или руските становища. Именно това е - създаването на обединена Европа“* (Monnet, 1976), макар да звучат изключително съвременно, са послания с призив за следване на собствения европейски път, които Жан Моне споделя, че е отправял към френския министър-председател Рене Плевен и германския канцлер Конрад Аденауер във връзка със създаването на Европейската отбранителна общност. В своите мемоари той отбелязва, че в течение на живота си многократно е имал възможността да изразява убеждението си, включително и в контекста на Европейската общност за възгледи и стомана, че най-същественият принос към развитието на цивилизацията е насърчаването на разцвета на човека в рамките на свободно изградени общности. За да бъде постигнато това, е необходимо европейските лидери да се съсредоточат изцяло върху тази цел и да не очакват нищо от другите, освен те сами да се присъединят към тях, когато осъзнаят непоколебимостта на европейската воля. Той отбелязва, че това не е позиция на егоизъм, а напротив и че може да бъде обобщена в едно изречение: *„Нека успеем в това, което предприемаме, и нека не определяме действията си според мнението, което другите имат за нас, или според това, което биха искали да видят от нас“* (Monnet, 1976).

Преди 75 години, октомври 1950 Плевен представя идеята за европейска армия. Предложението призовава за създаването на обединена европейска армия под единна политическа и военна власт, а не просто коалиция от национални сили. То предвижда Европейски министър на отбраната, отговорен пред Европейската асамблея и Съвета на министрите, който да ръководи тази армия, финансирана

чрез общ бюджет и оборудвана по обща програма за въоръжение. Докато нациите ще запазят контрола над не интегрираните сили, европейската армия ще действа в тясно сътрудничество с НАТО и атлантическите си съюзници. Проектът е заявено, че ще бъде реализиран постепенно, като отразява както практическите, така и политическите предизвикателства на интеграцията. Франция представя този план като мирна инициатива за укрепване на единството на Европа, гарантиране на нейната отбрана и демонстриране, че войната не е неизбежна, а може да бъде предотвратена чрез сътрудничество, решителност и диалог между свободните нации (Pleven, 1950).

Макар в Бялата книга от 2025 г. да е отбелязано, че „през втората половина на това десетилетие и след това ще се формира нов международен ред и ако не успеем да оформим този ред – както в нашия регион, така и извън него – ще бъдем пасивни получатели на резултатите от този период на междудържавна конкуренция с всички негативни последици, които могат да произтекат от това, включително реалната перспектива за пълномащабна война, и, че „историята няма да ни прости бездействието“, нивото на амбиция за изграждане на Европейски съюз за отбрана, се свежда само до укрепване на европейската отбранителна индустрия, но не и до по-високо ниво на военнополитическо сътрудничество и интеграция.

ЕС не предвижда институционално укрепване на Военният щаб на Европейския съюз, не предвижда изготвяне на планове за териториална отбрана на територията на Съюза, които да обезпечат клаузата за обща отбрана (чл. 42 от Лисабонския договор), не обсъжда поставяне на четири звезден генерал за провежданите европейски мисии и операции, не отчита необходимостта от създаване на нов формат на Съвет на министрите за отбрана, за да не продължават да се срещат във формат Съвет външни работи. За да демонстрират нарасналата значимост на отбраната на ЕС, Европейската комисия и Европейският парламент като наднационални институции правят крачка в тази посока. За първи път в историята на Съюза, в настоящия мандат на ЕК (2024-2029) в колежа на комисарите има комисар по Отбрана и космическо пространство, в чието възлагателно писмо от председателя на ЕК е отбелязано, че „Отбраната на Европа е европейска задача“ (European Commission, 2024a), а в ЕП от декември 2024 г. подкомисията по сигурност и отбрана (SEDE) бе превърната в пълноправен, самостоятелен орган, което означава, че тя вече не е подчинена на Комисията по външни работи (AFET).

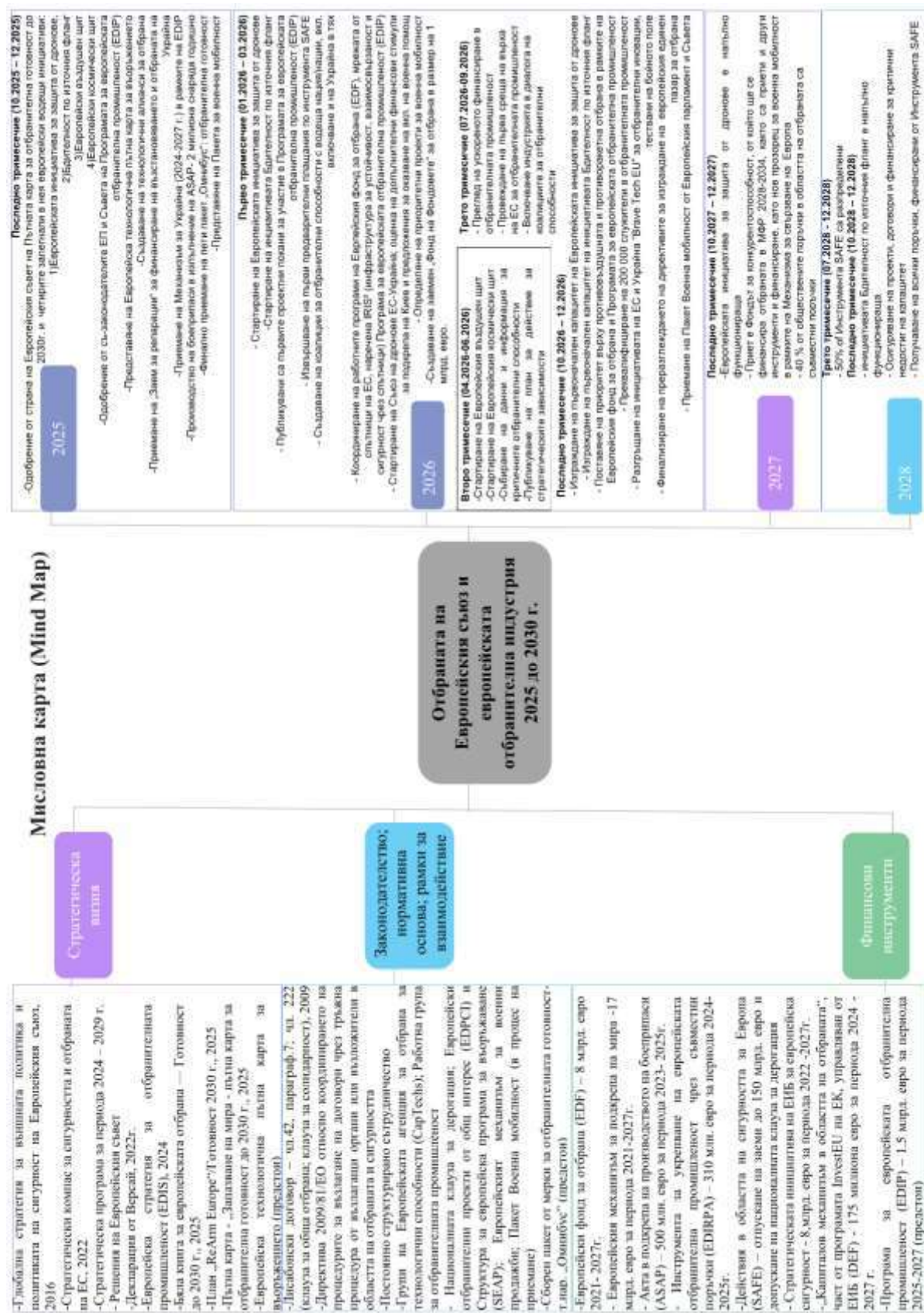
Развитието на европейската отбранителна индустриална база (ЕОИБ) и на общоевропейски пазар за отбрана, както и задълбочаването на военнополитическото сътрудничество са двете страни на една и съща монета. Икономическата интеграция следва да

върви ръка за ръка с отбранителната и политическа интеграция, за да може да бъде изграден реален и ефективен Европейски съюз за отбрана със стратегическа и военна автономия.

2. ЕС В УСЛОВИЯ НА ТРАНЗАКЦИОННА ВЪНШНА ПОЛИТИКА НА ВОДЕЩ СЪЮЗНИК В НАТО

Съвременната система на международните отношения освен анархична е и многополюсна, което създава предпоставки за все по-голяма нестабилност и липса на доверие между глобалните актьори. Европейската архитектура за сигурност е изправена пред редица предизвикателства. Ако до сега съюзът за колективна отбрана – НАТО, позволяваше на страните-членки на Алианса, да се справят колективно със съществуващите и нововъзникващите заплахи и рискове пред сигурността на своите държави и граждани, то с все по-непредвидимото поведение на американската администрация спрямо прилагане на чл. 5 от Северноатлантическия договор за защита на европейската територия, както и с провежданата от президента Доналд Тръмп транзакционна външна политика, на ЕС се налага да преосмисли своя подход.

Както отбелязва главният редактор на списание „Външна политика/Foreign Policy“, президентът Доналд Тръмп е възприел транзакционна външна политика, фокусирайки се върху незабавните и бързи ползи за САЩ, а не върху традиционните съюзи и дългосрочни ангажименти, с което нарушава следвоенния ред, след Втората световна война, изграден върху сътрудничество и споделени ценности. Често той разглежда международните отношения през призмата на игра с нулева сума, при която печалбата на едната страна означава загуба за другата. Тази перспектива влияе върху взаимодействието му както със съюзниците, така и с противниците, което води до напрегнати отношения и фокус върху двустранни споразумения, които благоприятстват интересите на САЩ. Страните, които традиционно разчитат на подкрепата на Съединените американски щати, сега поставят под въпрос надеждността на американските ангажименти, което потенциално може да ги накара да търсят алтернативни партньорства или да инвестират повече в собствените си отбранителни способности (Agrawal, 2025). Макар да отчита както промените в средата за сигурност, така и в системата на международните отношения, ЕС предприема действия, които са по-скоро реактивни на случващото се и продължава да прилага традиционната каузална рационалност, при която предварително се определят целите и необходимият набор от средства за тяхното постигане.

Фигура 1. Мисловна карта на отбраната на ЕС и европейската отбранителна индустрия, 2025 г. до 2030 г.

(Източник: Разработено от автора за целите на публикацията и на база информацията от официални документи на ЕС. Използван темплейт за „мисловна карта“ със свободен достъп от „TemplateLab“)

Доказателство са безбройните инициативи, които за по-лесно онагледяване и проследяване са представени чрез метода на „мисловните карти“, разработен от Тони Бюзан, стимулиращ креативното мислене и по-лесното разрешаване на проблеми чрез синтез и визуализация на голям обем съдържание (Бюзан, 2011).

Представеното на Фиг. 1 показва как ЕС, независимо от наратива си за стремеж към повече гъвкавост и желание за подготвеност до 2030 г. продължава да прилага традиционния каузален подход, което води до палитра от стратегически документи, законодателни инициативи и различни по характер финансови инструменти, всеки от тях, съдържащ цели, подцели, индикатори и различни екипи за изпълнение.

Това често отнема много време и реактивността на всяка нова заплаха с нови и нови инициативи води до лабиринт от дейности, които трансформират средствата в цели и до загуба на реален стратегически фокус.

В условията на този транзакционен тип поведение, на бившия глобален хегемон, в една вече многополюсна система, в която авторитарните режими се стремят да уязвят европейските демокрации, следва ЕС да направи опит да развие по-предприемачески начин на мислене, който да му позволи да разсъждава и действа извън рамката на познатото статукво (*business as usual*) и да се адаптира към новите условия.

3. КАУЗАЛНОСТ СПРЯМО МЕТОДА „ЕФЕКТИВНО ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ“

Предвид ситуацията в системата на международните отношения, и че пътят, по който ЕС избра да поеме за развитието на своята европейска отбрана е по-скоро на терена на бизнеса, където динамиката и логиката на процесите и действията са по-различни от терена на политиката и институционалния консервативен подход, то следва да ползва успешните практики в предприемачеството.

В тази връзка за целите на настоящата публикация ще бъде използван методът „ефективно осъществяване“ (*англ. effectuation*), характерен за предприемаческата екосистема, който насърчава нов начин на мислене сред ръководителите на компании, включително на нововъзникващи такива, на които често се налага да оперират в несигурна и трудно предвидима среда. Методът е алтернативен на традиционната причинно-следствена логика, при която както вече бе

отбелязано има налично целеполагане, възможност за добро калкулиране на риска и последващо планиране на необходимите средства за постигането на целите. Логиката на метода „ефективно осъществяване“ е различна, тъй като е основана на наличните ресурси и позволява по-гъвкав подход в извънредни ситуации и такива, характеризиращи се с високо ниво на несигурност, непредсказуемост и понякога липса на достатъчно опит.

След като проучва задълбочено опита на редица предприемачи и експерти по предприемачество в края на 90-те години, доц. д-р Сарас Д. Сарасвати от Университета на Вирджиния, Бизнес училище „Дарден“, съставя през 2001 г. теоретичния метод „ефективно осъществяване“ и го публикува през 2009 г. в своята книга „Осъществяване: Елементи на предприемаческия опит“. След като изследва как те мислят, действат и вземат решения в началните етапи на създаването на ново предприятие, тя констатира, че докато начинаещите предприемачи са склонни да разчитат на техники за прогнозиране, опитните предприемачи знаят, че е по-добре да не се опитват да предсказват бъдещето. Вместо това, те управляват несигурността чрез непрогнозируем контрол. Опитните предприемачи започват с това, кои са, какво знаят и кого познават. Комбинирайки тези средства, които са под техен контрол, те работят с всеки, който иска да работи с тях, стига тези нови заинтересовани страни да са готови да се ангажират сериозно и да имат принос към „осъществяването“. С този ефективен подход на реализация, на предприемачите не се налага да предсказват бъдещето, а да се концентрират върху контрола на наличните ресурси, средства и контакти, за да заложат постижими цели. Въпреки това, в крайна сметка по този начин те създават нови продукти, бизнес модели и дори нови пазари, които променят света. Методът съдържа следните пет основни принципа: 1) наличните средства – „птица в ръката“; 2) намаляване на негативния риск – „приемлива загуба“; 3) съвместно създаване, партньорство – „пачуърк одеяло“; 4) използване на непредвидени обстоятелства – „лимонада“; 5) глобален поглед – „пилот в самолета“ (Sarasvathy, 2008a). Тази теория за ефективното осъществяване предоставя рамка за вземане на решения, за разбиране природата на проблемите и реагиране в условията на непредсказуемо бъдеще.

Първият принцип е свързан със създаване на стойност с наличните ресурси, работейки с фактори, които са под пряк контрол на притежателя. Експертите-предприемачи започват с това, което са (техните характеристики и способности), какво знаят (тяхната експертиза, опит) и кого познават (тяхната мрежа от познанства) (Effectuation, n.d.). Те работят с всеки, който иска да работи с тях, стига заинтересованите страни да са готови да се ангажират сериозно, и се

фокусира върху цели и действия, които са под техен контрол, вместо да вървят по традиционния път първо на определяне на задачите и след това на план за тяхното изпълнение. Този подход им позволява да преминат към действие с наличните способности, вярвайки, че в несигурната сфера на предприемачеството контролът работи по-добре от прогнозите. Плановите се изготвят, отменят, преразглеждат и преработват чрез действие и взаимодействие. Чрез своите действия, наборът от средства на ефективните предприемачи и, следователно, наборът от възможни ефекти се променя и преконфигурира (Sarasvathy, 2008b, p. 4).

В тази връзка следва ЕС да отговори на въпросите – кой е, какво знае и коя е неговата мрежа от партньорства.

ЕС е проект за мир, уникална по своята същност организация (*sui generis*), която правейки материално войната невъзможна и насърчавайки бивши врагове да спорят на масата на преговорите, а не на бойното поле, гарантира сигурността на своите граждани и държави близо век.

ЕС има опит като познава добре човешките, материалните, моралните и трайните щети, които даден военен конфликт носи или би донесъл на нейната територия. Когато американският президент Джон Ф. Кенеди връчва американския Президентски орден за свобода на един от бащите основатели на европейските общности – Жан Моне, през 1963 г. пише до него писмо за постиженията на европейското единство: „Векове наред императори, крале и диктатори са се опитвали да наложат единството на Европа със сила. За добро или за лошо, те са се провалили. Но под Вашето вдъхновение Европа се е приближила до единството за по-малко от двадесет години, отколкото е направила преди това за хиляда. Вие и Вашите съратници сте построили (обединена Европа) с разум и тухлите на икономическите и политически интереси. Вие преобразувате Европа със силата на една конструктивна идея“ (Kennedy, 1963).

Приоритетно за ЕС е било и продължава да бъде партньорството с НАТО и в частност със САЩ. То винаги е било на принципа на взаимното сътрудничество и допълване, а не на принципа на конкуренцията, предвид, че 23 от 32 са държави-членки общи и за двата съюза. Случващото се обаче отстъпление на САЩ от ангажимента им към европейската отбрана, водени от стремежа на президента Доналд Тръмп да направи Америка велика отново (“MAGA”) налага преосмисляне на подхода на ЕС в Алианса.

Затова известни анализатори като Свен Бископ призовават лидерите на страните-членки на ЕС да знаят добре отговора на въпроса – кои са и какво е ЕС, преди срещата на върха на НАТО в Хага 2025 г. Той подчертава, че е необходимо осъзнаване от европейските лидери,

че лоялното съюзничество към Америка не може да бъде европейската стратегическа роля, нито че вече е реципрочно и оценявано както преди. Това не означава европейците да спрат да бъдат и атлантици, а по-скоро да се запитат дали американците ще останат завинаги атлантици. Затова ЕС следва да гледа на себе си като на полюс в един многополюсен свят, бъдейки на едно ниво със САЩ, Русия, Китай, като за целта следва спешно да изгради капацитет да решава и действа автономно в политическата, икономическата и военната сфера, отстоявайки европейския интерес (Biscop, 2025).

Вторият принцип е свързан с търсене на начини за достигане до пазара с минимални разходи на ресурси като време, усилия и финанси и излизане от ограниченията на традиционния подход. Докато причинно-следственото мислене се фокусира върху очакваната възвръщаемост и полза, то при метода на „ефективното осъществяване“ акцентът е върху допустимата загуба.

Разликата между мениджърите и предприемачите е, че първите анализират пазара и избират целеви сегменти с най-висок потенциал за възвръщаемост. Предприемачите от своя страна са по-склонни да рискуват, с добре калкулиран риск от допустима загуба, и да не се ограничават до един вид пазар и индустрия. За още по-добро онагледяване доц. Сарасвати прави сравнението, че докато прилагащите каузалната рационалност са като великите генерали, които се стремят да завладеят плодородни земи (например Чингис хан, завладял две трети от познатия свят), то използващите метода на „осъществяването“ са като откриватели и изследователи, които се отправят на пътешествия в неизследвани води (например Христофор Колумб, открил новия свят). В своето проучване тя показва как излизайки от традиционния подход, с един и същ продукт предприемачите създават компании в 18 напълно различни индустрии (Sarasvathy, 2008b, p. 3, 6).

Подходът на ЕС за развитието на европейската отбранителна индустрия е положителен в тази посока, тъй като подкрепя, включително чрез ЕИБ иновациите в областта на технологиите с двойна употреба, както и МСП и иновативни стартиращи предприятия в сектора на сигурността и отбраната които произвеждат способности и технологии, покриващи критерия за „достоверно използване за граждански цели“. Това както отбелязва и Марио Драги се очаква да има своята добавена стойност за бъдещето на конкурентоспособността на Европейския съюз и преодоляване на факта, че макар ЕС да е вторият по големина военен платец в света, това не се отразява в силата на европейския отбранителен промишлен капацитет (European Commission, 2024b).

Военните разходи, обаче както отбелязват експерти по сигурността и отбраната на база и на доклад на Банката на Финландия, не са автоматичен стимул за растеж и носещи гарантирана печалба. Те имат преди всичко мисия да създават отбранителни способности. Едва, когато средствата се влагат в технологии, индустрия и научноизследователска дейност, те могат да имат и положителен ефект върху икономиката (Божилков, 2025). Правилното разходване на предвидения голям обем финансови средства може да създаде възможности за развитие на нови пазари и продукти, които както да обезпечат подготвеността на ЕС за съвременната война и новите реалности във военното дело, така и да постигнат иновационен пробив в различни (от отбранителната) индустрии, създавайки продукти за граждански цели.

Третият принцип е свързан с партньорствата. За да държат рисковете под контрол и да увеличават печалбите, предприемачите привличат допълнителни заинтересовани страни, като всяка от тях допринася с това, което има, без да инвестира повече, отколкото може да си позволи да загуби.

От една страна ЕС прилага този принцип, привличайки към своите инициативи за европейска отбранителна готовност Украйна и страните от ЕАСТ и ЕИП и търсейки „дивиденти от сътрудничеството“. В допълнение на фона на нарастващата несигурност в световен и европейски мащаб, ЕС укрепва мира и стабилността чрез партньорства в областта на сигурността и отбраната. Тези правно необвързващи, политически рамки за сътрудничество позволяват съобразено с конкретните нужди взаимодействие с ключови партньори по общи приоритети като управление на кризи, кибер- и морска сигурност, борба с тероризма и устойчивост на критичната инфраструктура. До момента има подписани споразумения с Молдова, Норвегия, Япония, Южна Корея, Северна Македония, Албания, Великобритания и Канада (EEAS, 2025). В Бялата книга се предвижда също засилено сътрудничество с НАТО, САЩ, Норвегия, Великобритания, Канада, партньорите от Индо-Тихоокеанския регион (Индия, Япония, Южна Корея и Австралия) (European Commission, 2025d).

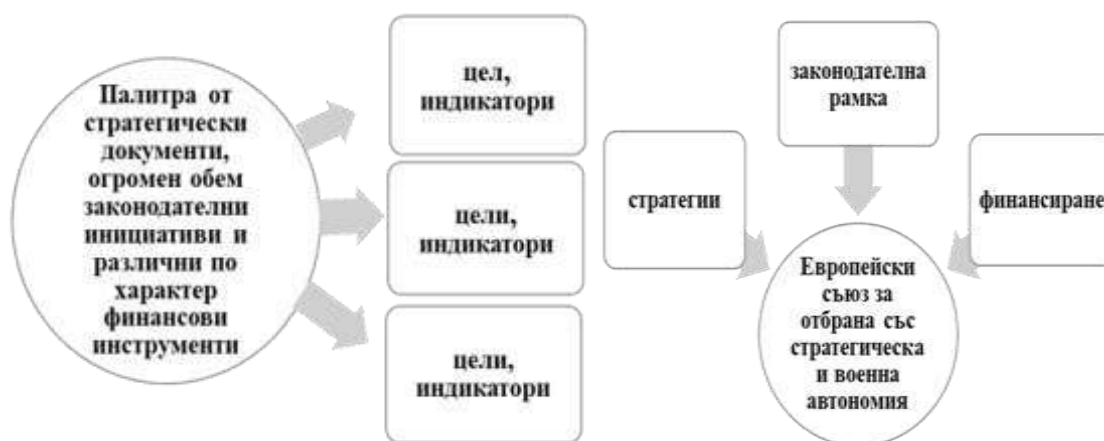
От друга страна, обаче се наблюдава отсъствието на Турция в уравнението на европейската отбрана, което ако се запази като тенденция би било голямо предизвикателство за сигурността в Черно море и респективно за цяла Европа. В допълнение финансовите възможности, които се предоставят в значителен обем са или заемни средства или стимули за страните да увеличат своите бюджети за отбрана, така че изборът за какво и как ще бъдат разходвани тези средства зависи от държавите-членки. Европейската комисия, Европейската агенция по отбрана, Европейската инвестиционна банка

са фасилитатори на процесите, но лидерската роля остава в държавните и правителствените ръководители и респективно страните-членки остават суверенни за тяхната сигурност и отбрана. Данните показват, че все още има множество некоординирани национални инициативи, че ЕС е харчил повече за отбрана към не-европейски доставчици, че по-малко от 50 % от отбранителното оборудване се закупува в рамките на ЕС и че макар още 2007 г. държавите да се съгласяват да отделят 35 % от инвестициите си в отбраната за съвместни обществени поръчки, този дял остава под 20 % (European Commission, 2025c). Новите инициативи са шанс за по-тясно сътрудничество както вътре в ЕС, така и за партньорства с трети държави, но водеща следва да бъде висшата цел – постигане на ефективен Европейски съюз за отбрана със стратегическа и военна автономия, а не бизнес логиката и мотивационните фактори на големите европейски отбранителни компании.

Четвъртият принцип е свързан с непредсказуемостта и способността да превърнеш неочакваната ситуация в печеливш аспект. Осъзнавайки, че непредвидени обстоятелства и изненади не могат да бъдат предвидени предварително, предприемачите ги превръщат в ресурси, правейки „лимонада от лимоните“, които обстоятелствата им поднасят. Те упражняват контрол върху изненадите, които възникват от несигурни ситуации, като проучват как те могат да се трансформират в основа за нови възможности (Darden Business School, n.d.). Традиционната причинно-следствена логика включва последователно развитие от идеята до проучването на пазара, финансовите прогнози, екипа, бизнес плана, финансирането, прототипа, пазара, излизането на пазара, с уговорката, че по пътя ще има изненади. Предприемачите, прилагащи метода на „осъществяването“ обаче подчертават, че изненадите не са отклонения от пътя, а напротив, те са норма, флората и фауната на пейзажа, от които човек се учи да проправя път през джунглата. Неочакваното е същността на предприемаческия опит, а превръщането на непредсказуемото в напълно обичайно явление е предимството, което притежават експертите по предприемачество (Sarasvathy, 2008b, p. 4).

Съюзът често базира своите действия, правейки прогнозни очаквания, но сякаш не отчита факторите, извън неговия контрол – например, дали САЩ ще бъдат лоялен съюзник в НАТО въпреки спазване от страна на ЕС на пет процентния ангажимент за разходи за отбрана; дали при нападения над Австрия и Малта – НАТО ще се включи в защитата на територията на Европейския съюз; дали Русия ще създаде нова ескалация на Стария континент и ако да – дали това ще е след пет години, когато ЕС се очаква да има напреднало ниво на готовност; каква ще е ролята на Турция за гарантиране на европейската сигурност в Черно море; какво ще е поведението на Великобритания,

която търси все по-голяма близост, осъзнавайки уязвимостта си в новото световно безредие, но същевременно не правейки постъпки за връщане в Съюза и продължавайки да бъде пример за „излизане“ от него, на крайните анти-европейски партии и движения в различни европейски държави-членки. ЕС следва да промени каузалния си реактивен подход и изцяло да се концентрира върху това, което има като стратегически документи, инициативи, нормативна основа и финансови инструменти, защото в стремежа си да откликва на всяка нова ситуация, той инициира нови и нови документи и процеси, създавайки информационен и процедурен лабиринт и увеличавайки риска от неефективност. Това ще му позволи, въпреки обичайната непредсказуемост, да не се отклони от стратегическата си цел да бъде глобален актьор и да се възползва от историческия шанс да постигне „ефективно осъществяване“ на Европейски съюз за отбрана със стратегическа и военна автономия.

Фигура 2. Каузалния, реактивен подход на ЕС. Възможността за „ефективно осъществяване“ на Европейския съюз за отбрана
(Източник: Разработено от автора за целите на публикацията и използвайки теорията за ефективното осъществяване)

Петият принцип е свързан с умението да създаваш, а не предвиждаш бъдещето. Съгласно него добрият предприемач се превръща от пътник в корпоративен самолет, в който другите са отговорни за неговия комфорт и бъдеще, в пилот, който поема контрола и сътворява бъдещето.

В центъра на теорията за ефективното осъществяване е убеждението, че бъдещето може да бъде оформено, повлияно и сътворено от хора и организации, които действат ефективно в условията на многобройни несигурности. Тъй като вярват, че в несигурната сфера на предприемачеството контролът работи по-добре от прогнозите, предприемачите предпочитат да работят с фактори,

които са под техен пряк контрол, а не с прогнози, които са извън техния контрол (Darden Business School, n.d.). Така те поемат отговорността, озовавайки се в „пилотската кабина“, избирайки най-правилния маршрут и реагирайки с високо ниво на гъвкавост и адаптивност в случай на непредвидени обстоятелства – като влошено метеорологично време или наложена смяна на курса.

Стъпките, които предприема ЕС за изграждане на ЕОИБ, за законодателство опростяващо процедурите, за работещ общоевропейски пазар за отбрана и възлагане на съвместни обществени поръчки, за сътрудничество със свободните нации, за иновации, научноизследователска и развойна дейност, военна мобилност и подготвеност за войната на утрешния ден са безспорен опит за адаптация на Съюза към новата среда за сигурност. Те обаче отнемат време и те са реакция на настоящата карта с предизвикателства и заплахи пред неговата сигурност. ЕС обаче се подготвя за предвидимото, но не и за непредсказуемостта.

Средата се характеризира с все по-високи нива на непредвидимост и динамика на промените, които трудно могат да бъдат управлявани. Затова ЕС следва да възприеме четвъртият и петият принцип и да си припомни думите на Жак Делор, че „Европа се нуждае както от пожарникари, така и от архитекти“ (European Commission, 2024c). В момента Съюзът има добри пожарникари, но му липсват архитекти от ранга на Жан Моне, Рене Плевен, Робер Шуман, Конрад Аденауер и др. ЕС, следва да превърне Европейския съюз за отбрана в истинска интеграционна стъпка, която да го направи „антикрехък“, което в глобален и взаимозависим свят означава да можеш да печелиш и да се справяш в условия на промяна, ти да си самата промяна.

ВМЕСТО ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Както казва съвременният писател, преподавател и иновативен мислител – Насим Талеб: „Антикрехкостта е нещо повече от устойчивост или здравина. Устойчивият устоява на ударите и остава същият, докато антикрехкият става по-добър“ (Taleb, 2012). В тази връзка, макар че ЕС избира пътя на споделена, но не и на обща сигурност и отбрана, на база на гореизложеното и без претенция за изчерпателност, биха могли да бъдат направени следните изводи, които да допринесат за готовността на ЕС, за задълбочаване на интеграцията и развитието на Европейския съюз за отбрана и на способността му да става по-добър, в условията на предсказуема непредсказуемост:

1. Ако иска да постигне ефективна готовност до 2030 г. в областта на сигурността и отбраната, Европейският съюз следва да фокусира своите усилия освен за развитието на европейската отбранителна индустрия и общоевропейски пазар за отбрана, също и за

задълбочаването на военнополитическата интеграция, т.к. двата процеса са двете страни на една и съща монета.

2. Преминването от споделена към обща сигурност и отбрана на ЕС е свързано с използване на пълния потенциал на Договора от Лисабон и предприемане на действия за институционално укрепване на Военният щаб на Европейския съюз, за изготвяне на планове за териториална отбрана на територията на ЕС, които да обезпечат клаузата за общата отбрана, за създаване на нов формат на Съвет на министрите за отбрана, за допускане на четири звезден генерал за европейски мисии и операции, за изграждане на капацитет да решава и действа автономно в политическата, икономическата и военната сфера, отстоявайки общоевропейския интерес.

3. ЕС следва да използва принципите от метода на „ефективното осъществяване“ и съчетавайки ги с каузалния си подход, да се концентрира изцяло върху това което е като *suī generis* организация и това което има като стратегически документи, инициативи, нормативна основа и финансови инструменти, не допускайки трансформирането на средствата в цели, създаването на информационен и процедурен лабиринт и загубата на реален стратегически фокус.

4. ЕС има своя втори исторически шанс да изгради своята отбрана и да бъде глобален актьор, използвайки архитектурните планове на своите бащи-основатели и преставайки да бъде в постоянната роля на „пожарникар“, поради реактивността си на динамичната промяна на средата за сигурност и в опит да отговори на очаквания и фактори, извън неговия контрол. От изключителна важност е ефективното разходване на големия обем средства, предвидени за отбрана, които във висока степен са заемни и ще останат в наследство за следващите поколения. Обезпечаването на сигурността и отбраната на ЕС в условията на съвременната война и новите реалности във военното дело, при същевременното постигане на конкурентоспособност и растеж в икономиката, чрез разработване на продукти и технологии с двойна употреба, мобилна свързаност, иновации и заетост в различни индустрии, е формулата за една по-силна Европа.

5. Изграждане на ефективен Европейски съюз за отбрана със стратегическа и военна автономия ще позволи на ЕС да бъде полюс в един многополюсен свят, да съхрани принципите на многостранното сътрудничество и на международен ред, основан на правила, и да създава, а не да прогнозира бъдещето в условията на предсказуема непредсказуемост.

ЛИТЕРАТУРА:

- Берчев, Д. (2022). *Обща политика за сигурност и отбрана на Европейския съюз*. Велико Търново: Издателство „Фабер“. ISBN 978-619-00-1498-0.
- Божилков, Й. (2025). *Могат ли разходите за отбрана да стимулират икономическия растеж?* Mediapool. Извлечено октомври 30, 2025 от: <https://www.mediapool.bg/mogat-li-razhodite-za-otbrana-da-stimulirat-ikonomicheskiya-rastezh-news376656.html>
- Бюзан, Т. (2011). *Как да уча и запомням лесно*. София: СофтПрес.
- Европейска комисия. (2017). *Документ за размисъл относно бъдещето на европейската отбрана*. Извлечено октомври 5, 2025 от: https://commission.europa.eu/publications/reflection-paper-future-european-defence_bg
- Европейска комисия. (2025а, октомври 16). *Комисията и върховният представител представят нова пътна карта за отбраната с цел укрепване на европейските отбранителни способности* [Прессъобщение]. Извлечено октомври 20, 2025 от: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/bg/ip_25_2396
- Европейски съвет. (2024а). *Стратегическа програма за периода 2024 – 2029 г.* Извлечено октомври 5, 2025 от: <https://www.consilium.europa.eu/bg/european-council/strategic-agenda-2024-2029/#secure>
- Европейски съвет. (2025b). *Европейска отбранителна готовност*. Извлечено октомври 5, 2025 от: <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/european-defence-readiness/>
- Съвет на Европейския съюз. (2025а, април 30). *Координирано задействане на националната клауза за дерогация* [Прессъобщение]. Извлечено октомври 15, 2025 от: <https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2025/04/30/coordinated-activation-of-the-national-escape-clause/>
- Съвет на Европейския съюз. (2025b, май 27). *Инструментът SAFE: Съветът приема увеличение от 150 милиарда евро за съвместно възлагане на обществени поръчки в областта на европейската сигурност и отбрана* [Прессъобщение]. Извлечено октомври 15, 2025 от: <https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2025/05/27/safe-council-adopts-150-billion-boost-for-joint-procurement-on-european-security-and-defence/>
- Agrawal, R. (2025, January 7). *Trump Is Ushering In a More Transactional World*. Foreign Policy, Retrieved October 25, 2025, from: <https://foreignpolicy.com/2025/01/07/trump-transactional-global-system-us-allies-markets-tariffs/>

- Baur, M. (2024). *360-degree scenario design and development*. Joint Warfare Centre. Retrieved October 30, 2025, from: https://www.jwc.nato.int/wp-content/uploads/2024/08/20-360_degree_Scenario_Design_and_Development-reduced.pdf
- Biscop, S. (2025, June 23). *Don't Join the NATO Summit Without Knowing Who You Are*. Egmont Institute. Retrieved October 31, 2025, from: <https://www.egmontinstitute.be/dont-join-the-nato-summit-without-knowing-who-you-are/>
- Council of the European Union. (2025a). *ST 6808/2025 INIT: Joint Declaration of the European Parliament, the Council of the European Union and the European Commission on EU legislative priorities for 2025* [PDF]. Retrieved October 5, 2025, from: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6808-2025-INIT/en/pdf>
- Pleven, R. (1950, October 24). *Statement on the establishment of a European army* [Text]. CVCE – Virtual Research Centre on Contemporary European Studies. Retrieved October 20, 2025, from: https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/29a4e81c-c7b6-4622-915e-3b09649747b8/Resources#4a3f4499-daf1-44c1-b313-212b31cad878_en&overlay
- Danish Presidency. Council of the European Union. (2025). *Programme of the Danish EU Presidency*. Retrieved October 1, 2025, from: <https://danish-presidency.consilium.europa.eu/en/programme-for-the-danish-eu-presidency/programme-of-the-danish-eu-presidency/>
- Darden Business School. (n.d.). *Effectuation*. University of Virginia. Retrieved October 27, 2025, from: <https://www.darden.virginia.edu/effectuation>
- EEAS. (2025, September 29). *EU Security and Defence Partnerships*. European External Action Service. Retrieved October 29, 2025, from: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-security-and-defence-partnerships_en
- Effectuation. (n.d.). *The Five Principles of Effectuation*. Retrieved October 29, 2025, from: <https://effectuation.org/the-five-principles-of-effectuation#AffordableLossSummary>
- European Commission. (2024a, September 17). *Andrius Kubilius - Mission letter*. Retrieved October 25, 2025, from: https://commission.europa.eu/document/1f8ec030-d018-41a2-9759-c694d4d56d6c_en
- European Commission. (2024b). *The future of European competitiveness – Part A: A competitiveness strategy for Europe [Report]*. Publications Office of the European Union. Retrieved October 31, 2025, from: <https://commission.europa.eu/document/download/97e481fd-2dc3->

- 412d-be4c-f152a8232961_en?filename=The%20future%20of%20European%20competitiveness%20_%20A%20competitiveness%20strategy%20for%20Europe.pdf
- European Commission. (2024c, Jan 31). *12 Inspiring Quotes by Jacques Delors, the architect of the united Europe we know today*. Medium. Retrieved September 30, 2025, from: <https://europeancommission.medium.com/quotes-by-jacques-delors-the-architect-of-the-united-europe-we-know-today-d7cc21d708f4>
- European Commission. (2025a, Jul 16). *An ambitious budget for a stronger Europe: 2028-2034*. Retrieved October 10, 2025, from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_1847
- European Commission. (2025b, March 12). *Introducing the White Paper for European Defence and the ReArm Europe Plan- Readiness 2030*. Retrieved October 12, 2025, from: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/white-paper-european-defence-readiness-2030_en
- European Commission. (2025c, October 16). *Preserving Peace – Defence Readiness Roadmap 2030: Joint communication to the European Parliament, the European Council and the Council* (JOIN(2025) 27 final) [Joint communication]. Retrieved October 17, 2025, from: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/9db42c04-15c2-42e1-8364-60afb0073e68_en?filename=Joint-Communication%20_Defence-Readiness-Roadmap-2030.pdf
- European Commission. (2025d). *White Paper for European Defence — Readiness 2030: Making Europe Ready* [Factsheet]. Retrieved October 12, 2025, from: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/3ce35bde-8519-416a-bc89-56a3681629ac_en?filename=WP%20on%20defence%20-%20factsheet%20v23_0.pdf
- Håkansson, C. (2021). The European Commission's new role in EU security and defence cooperation: the case of the European Defence Fund. *European Security*, 30(4), 589-608. <https://doi.org/10.1080/09662839.2021.1906229>
- Kennedy, J. F. (1963, January 23). *Letter to Jean Monnet Commending His Achievements on Behalf of European Unity*. The American Presidency Project. Retrieved October 31, 2025, from: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/letter-jean-monnet-commending-his-achievements-behalf-european-unity>
- Letta, E. (2024, April 18). *Much more than a market: Speed, security, solidarity. Report to the European Council* [PDF]. Council of the European Union. Retrieved October 5, 2025, from:

- <https://www.consilium.europa.eu/media/ny3j24sm/much-more-than-a-market-report-by-enrico-letta.pdf>
- Monnet, J. (1976). *Mémoires*. Publisher: Librairie Arthème Fayard
- NATO (2025, June 27). *Defence expenditures and NATO's 5% commitment*. Retrieved October 12, 2025, from: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49198.htm
- Polish Presidency. Council of the European Union. (2024). *Trio programme* [Web page]. Retrieved October 5, 2025, from: <https://polish-presidency.consilium.europa.eu/en/programme/trio-programme/>
- Sarasvathy, S. (2008a). *Effectuation: Elements of Entrepreneurial Expertise*. Edward Elgar Publishing Ltd. [https://lib.zu.edu.pk/ebookdata/Engineering/Science%20Management%20and%20Technology/Effectuation%20Elements%20of%20Entrepreneurial%20Expertise%20\(New%20Horizons%20in%20Entrepreneurship\)%20by%20Saras%20D.%20Sarasvathy.pdf](https://lib.zu.edu.pk/ebookdata/Engineering/Science%20Management%20and%20Technology/Effectuation%20Elements%20of%20Entrepreneurial%20Expertise%20(New%20Horizons%20in%20Entrepreneurship)%20by%20Saras%20D.%20Sarasvathy.pdf)
- Sarasvathy, S. (2008b). *What makes entrepreneurs entrepreneurial?* SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.909038>
- Standard Eurobarometer. (2025). *Standard Eurobarometer 103 – Spring 2025*. Retrieved October 10, 2025, from: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3372>
- Taleb, N. (2012). *Antifragile: Things That Gain from Disorder*. Random House Publishing Group.
- World Economic Forum. (2025, January 15). *Global Risks Report 2025*. Retrieved October 30, 2025, from: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2025/>